

Lojalitet og ytringsfrihet

Dilemmaer i profesjonsetikken

Paul Leer-Salvesen

07.12-17

Autonomi

- ▶ En utvikling mot mindre autonomi i profesjonene?
- ▶ En utvikling mot mindre autonomi i skolen?
- ▶ En utvikling fra etikk til juss?

Relasjonell autonomi

- ▶ Kant: Mennesket er autonomt, dyret er heteronomt.
- ▶ Feministisk etikk (Carol Gillian, Marilyn Friedman, Anne-Mari R. Strand): Individet må alltid forstås relasjonelt og i kontekst.
- ▶ Alternativet til autonomiens dype ensomhet er den relasjonelle autonomi: Den gravide kvinnen som ureksempet.

Lojalitet og autonomi

- ▶ Autonomi må utfylles med lojalitet
- ▶ Lojalitet er et relasjonsfenomen
- ▶ Når lojalitet forveksles med lydighet, konverteres autonomi til heteronomi:
- ▶ Autoriteten bestemmer - jeg skal adlyde

En dyd og en plikt og et krav

- ▶ Lojalitet betegner opprinnelig undersåttens lydighetsforhold til fyrsten
- ▶ Lojalitet er i moderne etikk en dyd som gjør seg gjeldende i en rekke relasjoner, både vertikalt og horisontalt, både privat og profesjonelt
- ▶ I arbeidslivets juss tales det om lojalitetsplikt og lojalitetskrav

Frykt blant offentlig ansatte

- ▶ Thor Bjarne Bore i Klassekampen mai 2011: «Offentlig ansatte blir stadig reddere for å delta i samfunnsdebatten på grunn av lojalitetskravet.»
- ▶ Rektorer og lærere opplever begrensninger på sin ytringsfrihet i kommunene.
- ▶ Sivilombudet har gått gjennom en rekke saker der offentlig ansatte er blitt møtt med kritikk og sanksjoner når de har benyttet sin ytringsfrihet.
- ▶ KS har engasjert seg både når det gjelder generell bruk av ytringsfriheten og konkret om varslings

Ytringsfrihet

- ▶ Ytringsfriheten er hjemlet i Grunnlovens paragraf 100 med revisjonen fra 2004 og forarbeidene i St meld 26
- ▶ Lojalitetskravet og det rettslige vernet for varslere er blant annet hjemlet i Arbeidsmiljølovens paragraf 2-4 med tillegg fra 2007.
- ▶ Lojalitetsplikten er også en gjenganger i ulike profesjoners etiske retningslinjer.

Arbeidsgivere må styrke sin dannelse!

- ▶ I St meld 26 står det: «Arbeidsgivere må tåle et visst nivå av offentlig kritikk fra egne ansatte og lære seg toleranse for uenighet og kritikk - styrke sin «dannelse» - og lære seg å bruke motinnlegg og korrigerende ytringer som viktigste virkemiddel, fremfor arbeidsrettslige tiltak mot den ansatte.»

Et lojalitetskart

- ▶ Et lojalitetskart for profesjonelle:
- ▶ Eiere og sjef
- ▶ Kollegaer
- ▶ Fagfellesskap
- ▶ Elever/studenter/pasienter: De Andre
- ▶ Det sivile samfunn
- ▶ Egen livsverden

Samfunnsoppdraget eller Den Andre

- ▶ Anders Molander og Lars Inge Tenum red: «Profesjonsstudier» Universitetsforlaget 2008.
- ▶ Harald Grimen vektla samfunnsoppdraget som profesjonsetikkens grunnlag, og dermed lojaliteten til det sivile samfunn og til eierne.
- ▶ Per Nortvedt understreker de tette båndene mellom profesjonsetikk og allmenhetikk og legger dermed vekt på lojaliteten til Den Andre og til egen livsverden

Lydigheten er blind

- ▶ Lydigheten er blind og intuitiv og bejaende
- ▶ Lydighet innebærer å oppgi autonomi
- ▶ Lojaliteten er kritisk, reflekterende og kan også innebære protest
- ▶ Alle arbeidsplasser har noen situasjoner som kaller på lydighet
- ▶ Ingen arbeidsplasser er av en slik art at lojalitet alltid er det samme som lydighet

Etisk ambivalens

- ▶ Zygmunt Bauman (Postmodern Ethics 1993) om etisk ambivalens når ulike lojaliteter kolliderer.
- ▶ «Pain» - men denne smerten er i følge Bauman et tegn på god moralsk helse.
- ▶ «Moralsk stress» i profesjonene?

Alltid personlig ansvarlig

- ▶ Hannah Arendt (Eichmann in Jerusalem - the Banality of Evil 1963): Adolph Eichmann er skrekkeeksempelet på en lydig tjenestemann.
- ▶ Arendt: Det er alltid personen som bærer rollen. Du er alltid moralsk ansvarlig, også for det du gjør på jobben.
- ▶ Arendt: «All the cogs in the machinery, no matter how insignificant, are in court forthwith transformed back into perpetrators, that is to say, into human beings.» s. 289.

Kontroll, tillit og lojalitet

- ▶ Lenin: Tillit er bra, kontroll er bedre
- ▶ Jürgen Moltmann: *Ethics of Hope* 2012 s. 214: «Loyalty exists only if there is mutual trust. Loyalty can be promised but not controlled, either privately or in wider contexts.»
- ▶ Moltmann: «In Germany, in management sectors we still have the remains of the old military structure of command and obedience.»

Autoritært norsk arbeidsliv?

- ▶ Medbestemmelsesbarometeret 2017: 46% av offentlig ansatte mener at deres arbeidsplasser beveger seg i mer autoritær retning

Kolliderer lojalitet og autonomi?

- ▶ Hvis lojalitet forstås utelukkende som lydighet, blir det kollisjon med det moralske subjektets autonomi.
- ▶ Hvis lojalitet forstås som kritisk, relasjonell solidaritet, lar den seg godt forene med autonomi.

Moralske ledere

- ▶ En god leder tåler saklig kritikk
- ▶ En god leder forstår at kritikk kan være en lojalitetshandling
- ▶ En god leder respekterer og oppmuntrer de ansatte til å bruke sin ytringsfrihet

LEDERE

- ▶ New public management - en utfordring for offentlig ansattes ytringsfrihet?
- ▶ Hvordan kan vi få «dannede» ledere (og ikke minst mellomledere) som tåler en kritisk diskurs og som forstår at lojalitet også kan innebære motsigelse?

Ulydighet og kverulering

- ▶ Enhver form for kverulering er ikke å forstå som kritisk lojalitet
- ▶ Både ledere og arbeidstakere bør bestrebe seg på å arbeide frem et arbeidsmiljø som tåler kritiske diskurser.
- ▶ Men i profesjonsetikken som i allmenyetikken kan det finnes situasjoner som gjør at ulydighet er den eneste moralsk ansvarlige handling.
- ▶ Det er lenge siden skolens fremste oppgave var å danne snille og lydige barn.